

FAGNOTAT

FORSVAR AV TILLIT OG DEMOKRATI: HVEM HAR ANSVARET FOR DEN MENTALE BEREDSKAPEN?

Oslo, 21. november 2022

Fagnotatet er skrevet og publisert av UTSYN – Senter for utenriks og sikkerhet, ved: Ingrid Vik, i samarbeid med Hedda Langemyr og Marte Aasen.

Utarbeidet og utgitt med støtte fra LO Stat.

UTSYN – Senter for utenriks og sikkerhet
Stortorvet 3
0155 Oslo
Org.nr.: 919672226

post@prosjektutsyn.no

www.prosjektutsyn.no

Innholdsfortegnelse

<i>Hovedpunkter</i>	<i>2</i>
<i>Innledning</i>	<i>4</i>
<i>Del I: Demokratiets rammebetingelser</i>	<i>5</i>
Norge i verden.....	5
Tillitssamfunnet og demokratiets kår	6
Angrep på tilliten fra utsiden	11
<i>Del II: Medienes rolle i demokratiet</i>	<i>14</i>
Redaktørstyrte medier	14
Polarisering i SoMe	15
<i>Del III: Hvem skal forsvare demokratiet?</i>	<i>17</i>
Sikkerhetskultur	17
Mental beredskap	18
<i>Vedlegg: Nøkkeltall fra UTSYNs undersøkelse om tillit og sikkerhet</i>	<i>21</i>

Hovedpunkter

- Krigen i Europa skjer i en tid der verden skal håndtere matkrise, klima- og miljøkrise, og energikrise. Det rammer sivilbefolkninger og virksomheter over hele verden, også i Norge. Samtidig skal vi håndtere store omstillinger som krever politisk innovasjon, beslutningsevne og folkelig støtte i en økonomisk langt mer krevende tid. Summen av disse faktorene gjør oss ekstra sårbare i møtet med dagens trusselbilde.
- Tillit er grunnplanken for demokratiet og i vår allmenne beredskap. Selv om politisk tillit er robust i Norge, er den ikke skrevet i stein. Undersøkelser viser tendens til tillitsslitasje, særlig i grupper og segmenter i samfunnet som faller utenfor på flere parametere. Negative sosioøkonomiske forhold, lav deltakelse, lavt utdanningsnivå og bostedsadresse er alle faktorer med betydning for tillit. Med økt press på sikkerheten og de økonomiske rammebetingelsene, vil flere husholdninger få problemer. Det øker presset mot tillitssamfunnet.
- Digitaliseringsprosesser og rasjonalisering har mange positive sider, men også betydelige kostnader for tillitsnivået i samfunnet – særlig for brukergrupper med lav digital kompetanse. Det er verken ønskelig eller mulig å «analogisere» den offentlige virksomheten og samfunnet tilbake til start, men det er viktig at vi blir bevisst konsekvensene og justerer der det er nødvendig. Det samme gjelder for målstyring av virksomheter og andre typer rasjonaliserende tiltak. I tillitsreformen gjelder det med andre ord å beholde de elementene som faktisk fungerer, men samtidig justere og korrigere åpenbare svakheter.
- Norge skal avholde lokalvalg i 2023, i en tid hvor flere politikere lokalt og sentralt trekker seg som følge av hatprat, sjikane og trusler. For å sikre det norske demokratiet må vi diskutere og gjøre kjent hvilke faktorer som legger press på samfunnsmodellen, og på den måten styrke vår evne og vilje til å forsvare det åpne demokratiet. Og vi må spørre; hvis omkostningene ved demokratisk deltakelse er blitt for høy, hvordan kan vi snu utviklingen slik at demokratiet blir mindre sårbart?
- Å bygge en sterkere allmenn sikkerhetskultur er viktig for håndtering av nye typer av trusler mot demokratiet og derfor en viktig del av beredskapen i samfunnet. Sikkerhetskultur handler blant annet om aktørenes bevissthet og våkenhet i møte med det som i utgangspunktet ikke framstår som truende. Robust sikkerhetskultur bygges gjennom kunnskapsdeling om hvilke risikofaktorer som kan påvirke eller ramme oss, samt iverksettelse av tiltak for å forebygge sårbarheter. Sikkerhetskultur angår alle og bør reflekteres på alle nivåer, i alle sektorer og samfunnssfærer, sivilsamfunnet inkludert.
- Sikkerhet, beredskap og forsvar handler om mer enn militær- og samfunnssikkerhet i tradisjonell forstand. Det handler i tillegg om vår mentale beredskap, eller det man på svensk beskriver som det psykologiske forsvaret. Vi må styrke innbyggernes mentale beredskap til å motvirke og håndtere et økt trusselnivå som gjør seg gjeldende på en rekke områder. Først og fremst bør flere sette seg inn i de åpne trussel- og risikovurderingene fra norske sikkerhetsmyndigheter. For hver enkelt handler det også om evnen til å skille sant fra usant,

til å skille desinformasjon fra ekte nyheter, gjenkjenne polariseringens effekt og ha større bevissthet om algoritmene på sosiale medier. Videre handler det om økt aktsomhet med hensyn til hva og til hvem man deler informasjon, og flere bør senke terskelen for å søke bistand og råd fra relevante sikkerhetsmyndigheter når man er i tvil. Kort sagt må vi utvikle en felles forståelse og strategi for hvordan vi som samfunn bygger beredskap til å håndtere dagens og morgendagens komplekse trusselbilde. Det gjelder på overordnet nasjonalt nivå, på sektornivå og i sivilsamfunnet og på individnivå – og det gjelder for fagbevegelsen.

Innledning

Dette notatet handler om demokratiets og tillitssamfunnets kår i Norge i dag. Undersøkelser viser at tilliten er under økende press, i en tid hvor Norge må håndtere tøffe omstillinger, en ny sikkerhetspolitisk virkelighet og økonomiske innstramminger. Notatet drøfter dermed noen av grunnforutsetningene for å bevare den tillitsbaserte norske samfunnsmodellen og et levende, åpent demokrati.

Notatet er delt i tre: Først en gjennomgang av demokratiets rammebetingelser, dernest om medienes rolle i demokratiet, og til sist en diskusjon om mental beredskap i forsvaret av demokratiet. Notatet bygger på en gjennomgang av en rekke undersøkelser om demokrati og tillit, så vel som UTSYNs egen undersøkelse om tillit, sikkerhet og beredskap.¹

Vi spør blant annet:

- Hva er sammenhengen mellom tillit, demokrati og sikkerhet?
- Hos hvem og hvorfor svekkes tilliten?
- Hvordan gjenvinne, bevare og kultivere tillitssamfunnet Norge i en tid med store utfordringer, omstillinger og sikkerhetspolitiske utfordringer?
- Hvem har ansvaret for forsvaret av det norske tillitssamfunnet og demokratiet?

¹ UTSYNs undersøkelse ble gjennomført av Norstat i juli og august 2022, og omfatter spørsmål om folks tillit, kunnskap og kjennskap til sikkerhetsmyndighetene, så vel som hva som truer og om folks tenkning om egen beredskapsevne. Undersøkelsen er landsomfattende og brukket ned på regioner: Nord-Norge, Midt-Norge, Vestlandet, Østlandet, Oslo, Sørlandet inkludert Telemark og Vestfold. I tillegg skiller undersøkelsen mellom variabler som sentralitet (storby versus mindre by, tettsted og bygd), kjønn, politisk partitilhørighet, alder og inntekt. Se vedlegg for nøkkeltall.

Del I: Demokratiets rammebetingelser

Norge i verden

Den sikkerhetspolitiske spenningen i verden har økt gradvis det siste tiåret. Med Russlands angrepskrig i Ukraina fra februar 2022 ble den sikkerhetspolitiske situasjonen i Europa, Norge inkludert, dramatisk endret. For Norge, som naboland til Russland, og som stor gassleverandør til Europa, bidrar krigen til at vi blir ekstra eksponert for konflikt og geopolitiske spenninger – og med det mindre trygge. At vår beliggenhet og våre havområder gjør oss sårbare for geopolitisk kniving er i seg selv ikke nytt. Slik var det også under den kalde krigen. Forskjellen er at vi har bak oss flere tiår med dyp fred og en økonomisk vekst og velstandsutvikling uten historisk sidestykke.

Koronapandemien og krigen har vært en vekker, men samtidig en påminnelse om at samfunnet ikke er tilstrekkelig forberedt. Med endrede sikkerhetspolitiske rammevilkår og økt press på økonomien er det derfor nødvendig å diskutere hvordan vi skal håndtere tøffere tider.

Krigen skjer i en tid der verden skal håndtere matkrise, klima- og miljøkrise og energikrise. Det rammer sivilbefolkninger og virksomheter over hele verden, også i Norge. Sammenlignet med tidligere kriser, som finanskrisen fra 2008 og koronapandemien der vi kunne lene oss på et velfyllt oljefond, er situasjonen nå en helt annen. Nå handler det om å bremse farten i økonomien for å unngå at inflasjonen går i taket. Det betyr igjen strammere offentlig forbruk og med det hardere prioriteringer som forsterker sosioøkonomiske forskjeller. Dette påvirker folks tillit til demokratiet og våre politiske myndigheter. Begrepet «dyrtid» går igjen i beskrivelsene av den situasjonen vi nå er i. Samtidig skal vi håndtere store omstillinger som krever politisk innovasjon, beslutningsevne og folkelig støtte. Økonomien skal gå fra svart til grønn, demografiske endringer utfordrer bosettingsmønstre, eldrebølgen er i ferd med å slå inn over oss og vi står midt i et digitalt skifte som i seg selv utfordrer tilliten mellom folk og myndigheter. Summen av disse faktorene gjør oss ekstra sårbare i møtet med dagens trusselbilde.

Sivilbefolkningen, næringsliv og offentlig sektor rammes av hybride trusler som omfatter alt fra cyberangrep og sabotasje, til påvirkningsoperasjoner og spredning av desinformasjon. Trusler i vår tid handler dermed ikke bare om angrep på digitale eller fysiske objekter og installasjoner, men også de som har mål om å svekke noen av demokratiets grunnpilarer. Å utnytte splittelser i befolkningen, eller forsøk på å undergrave tilliten mellom borgere og myndigheter, er eksempler på det. Dette er noe som også Politiets sikkerhetstjeneste (PST) og Nasjonal sikkerhetsmyndighet (NSM) har formidlet gjennom flere år i sine åpne trussel- og risikovurderinger. Andre trusler er infiltrering av virksomheter og offentlige institusjoner, angrep mot datanettverk, og bruk av økonomiske investeringer for å presse gjennom politisk endring. Flere datainnbrudd rettet mot Stortinget, kunnskapsinstitusjoner, helseforetak og kommuner, så vel som mot små og store private bedrifter – i tillegg til de såkalte spionsakene ved Universitetet i Tromsø og i Det Norske Veritas – viser at dette er situasjoner som krever en mer framoverlent *allmenn* beredskap.

Vi står med andre ord overfor et langt mer komplekst trusselbilde der skillet mellom sivile og militære; mellom fred, krise og krig; og mellom stats- og samfunnssikkerhet har blitt mer utydelig. Til tross for alvoret i situasjonen er det fortsatt manglende bevissthet og kunnskap om disse truslene i politikken, i embetsverket, i organisasjonene, i næringslivet, i offentlig sektor, og i befolkningen.

Tillitssamfunnet og demokratiets kår

Det norske samfunnet kjennetegnes av høy tillit. Tillit mellom innbyggerne, mellom innbyggere og myndigheter og våre felles demokratiske institusjoner. Tilliten til den norske samfunnsmodellen er robust og har opphav i historiske forhold. Årsakene er mange, men den norske velferdsstaten og vårt organiserte arbeidsliv har stor betydning. Høy grad av sysselsetting, og høy grad av deltakelse i frivillighet og demokrati er også viktige forutsetninger. Generelt har vi også høy systemtillit i Norge. Alvorlige hendelser som 22. juli-terroren, fikk for eksempel negativt utslag på tilliten til politiet på kort sikt, men stabiliserte seg på normalområdet innen få måneder.²

Et velfungerende demokrati er avhengig av gjensidig tillit mellom innbyggerne og politikerne som representerer dem. Derfor er det norske tillitssamfunnet en av grunnplankene i det åpne, liberale demokratiet.

Sammen med New Zealand og nabolandene i Norden rangerer da også Norge høyest på globale indekser om demokratiets kår. Mye er altså bra, sammenliknet med verden rundt oss. Vi ser imidlertid at det norske demokratiet er under økende press.

Etter det forrige kommunevalget i 2019 ble det gjennomført en undersøkelse for å kartlegge omfanget av hatefulle ytringer mot norske lokalpolitikere. Resultatet var nedslående: 43 prosent har opplevd hatefulle ytringer eller konkrete trusler. Over en tredjedel av disse har endret atferd eller satt inn tiltak som følge av det de har blitt utsatt for. Halvparten oppga at de vurderte å gi seg og 15 prosent hadde allerede sluttet i politikken.³ En undersøkelse av trusler og hatprat rettet mot stortingspolitikere fra 2021 viste samme tendens: mens 10 prosent hadde mottatt direkte trusler i 2013, var tallet 28 prosent i 2021. Gjennom denne perioden hadde også antallet politikere som ønsket å slutte som følge av truslene fordoblet seg.⁴

Dette er grunnen til at trusler mot politikere trekkes fram som et demokratisk problem. Dette er også bakteppet når Norge forbereder seg på neste kommunevalg i september 2023. Lokale valgkomiteer fra ulike partier rapporterer nå at det er vanskeligere enn før å få folk til å stille eller å ta gjenvalg. Budskapet fra flere er at omkostningene ved å delta i demokratiet har blitt for høye. Sjikane, hatprat og regelrette trusler er i dag en virkelighet for svært mange politikere – lokalt og sentralt.

En annen utfordring for lokaldemokratiet handler om at kommunene i dag har fått tildelt langt flere oppgaver som tidligere var underlagt staten. Desentralisering har vært en ønsket utvikling, men det setter store krav til kompetanse og erfaring som mange norske kommuner ikke alltid har tilgang på. Dette gjør også det kommunalpolitiske arbeidet langt mer ressurs- og tidkrevende, til tross for at det i de fleste kommuner kun finnes én fulltidspolitiker – ordføreren. Lokalpolitikere sitter med et betydelig ansvar, men ofte med svært begrensede ressurser når det gjelder rådgivning og annet støtteapparat. Én ordfører fra en stor kommune i Innlandet sa det slik; «mens det går flere titalls

² Se f.eks. tall fra Respons Analyses årlige tillitsbarometer, lansert i august 2022.

³ Hat og trusler mot folkevalgte. Studie gjennomført av IPSOS i 2019, på vegne av Kommunenes sentralforbund, s. 4: <https://www.ks.no/globalassets/fagomrader/forskning-og-utvikling/nyhetssaker/Hat-og-trusler-mot-folkevalgte.pdf>

⁴ <https://pfs.brage.unit.no/pfs-xmlui/bitstream/item/f40667e9-4f86-4486-9419-e1a1c72e3e79/trakassering%20og%20trusler%202021-1.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

kommunikasjonsrådgivere fra mitt parti på Stortinget, må vi som står i lokalpolitikken håndtere alt på egen kjøll.⁵ Trolig bidrar denne type skjevheter også til å forsterke motsetninger og avstanden mellom sentrum og periferi i partiene på Stortinget.

Tillitsnivået i samfunnet er med andre ord ikke skrevet i stein. Sommeren 2022 gjennomførte Norstat på vegne av UTSYN, en landsdekkende spørreundersøkelse som blant annet tok for seg folks tillit til norske myndigheters håndtering av sikkerhet og beredskap. På samme måte som det såkalte «Tillitsbarometeret» som måler system- og politisk tillit i Norge⁶ bekrefter undersøkelsen en tendens til tillitsslitasje,⁷ og at den i de fleste tilfeller skjer blant grupper og segmenter i samfunnet som faller utenfor på flere parametere. Negative sosioøkonomiske forhold, lav deltakelse, lavt utdanningsnivå, bostedsadresse, og digitalisering i offentlig sektor er alle faktorer med betydning for tillitsnivået.

For å sikre det norske demokratiet må vi i enda større grad diskutere og gjøre kjent hvilke faktorer som legger press på samfunnsmodellen, og på den måten styrke vår evne og vilje til å forsvare det åpne demokratiet. Og vi må spørre; hvis omkostningene ved demokratisk deltakelse er blitt for høy, hvordan kan vi snu utviklingen slik at demokratiet blir mindre sårbart?

Demografi

Flere undersøkelser viser at tillitsslitasje slår hardere ut på små steder med stor avstand til byer og sentra. Skillelinjer mellom regioner og mellom by og land utgjør derfor en av de mest alvorlige utfordringene for tillit i Norge i dag. Årsakene er sammensatte, men det er særlig to ting som tærer på tillit til myndighetene, ifølge Direktoratet for forvaltning og økonomistyring (DFØ)⁸: *Institusjonenes lytteevne* på den ene siden, og folks opplevelse av *mulighet for medvirkning* på den andre. Også internasjonalt er det velkjent at folks mulighet til medvirkning – som i Norge blant annet kommer til uttrykk gjennom den norske dugnadskulturen – er svært viktig for folks mulighet til medvirkning og deltakelse i demokratiet. Dette har videre betydning for samfunnets nivå av sosial kapital og systemtillit. Samtidig viser undersøkelser at også frivilligheten er under press, som for eksempel rapporten fra IPSOS som viser at 38 prosent av frivillige organisasjoner sliter med rekruttering i stor eller i svært stor grad.⁹ Det skjer over hele landet.

Svekket tillit blant befolkningen i distriktene er også resultat av langvarige strukturelle utviklingstrekk, sånn som den negative demografiske utviklingen på mange små steder som følge av sentralisering. Leder for det regjeringsoppnevnte demografiutvalget i 2020, Victor Normann formulerte det slik: «Hvis vi ikke gjør noe, vil bygdene og småbyene i økende grad bestå av folk over

⁵ Samtale gjennomført 5. november 2022.

⁶ <https://responsanalyse.no/>

⁷ På spørsmålet: Har du tillit til at politikerne håndterer de/den saken(e) som bekymrer deg mest i dag, oppgir f.eks. 29 prosent at de har høy tillit (6 prosent) eller noe tillit (23 prosent) til at de kan stole på at politikerne håndterer disse. Dette er lave tall sammenlignet med andre tillitsmålinger i Norge. Det har trolig sammenheng med at undersøkelsen ble gjennomført i en tid med mye negativ oppmerksomhet på regjeringen som følge av eskalerende strømper, pluss den generelle økningen av leviekostnader for folk flest.

⁸ DFØs befolkningsundersøkelse tar blant annet for seg befolkningen vurdering av det offentlige tjenestetilbudet i stat og kommune.

⁹ <https://www.samfunnsforskning.no/sivilsamfunn/aktuelt/nyheter/fem-hovedfunn-om-frivillig-sektor-etter-pandemien>

50 år, som blir mer og mer interessert i lokalhistorie, og stadig mer misfornøyd og avsondret. Det er en oppskrift på trumpisme».¹⁰

UTSYNs undersøkelse viser også at tilliten er mest svekket i Nord-Norge. Undersøkelsen skiller ikke mellom de ulike delene av landsdelen, men det er samtidig godt dokumentert at Finnmark med sin særegne historie og identitet som den ytterste periferi og grenseområde mot øst, har vært arnested for mange motkulturelle offensiver. I de siste årene har kampen mot regionreform og tvangssammenslåing vært én slik bredt forankret motkultur. Den må også forstås som en kamp mot sentralisering og avfolkning etter flere tiår med negativ demografisk utvikling. I Troms og Finnmark har det også vært motstand mot sikkerhetspolitiske innstramminger. Frode Berg-saken, Ølen Betongs rettssak mot staten, men også historiske forhold i relasjonene til Russland for folk i nord, har slitt på tillitsforholdet mellom sivilsamfunn og næringsliv lokalt og norske myndigheter sentralt. Med krigen i Ukraina har imidlertid noen av de fastlåste diskursene om sikkerhetspolitikk kommet i spill. Stengte grenser og omfattende sanksjoner førte til stopp i det sivile folk-til-folk-samarbeidet og for alle andre aktører som har tuftet sitt arbeid på samarbeid med russiske partnere. Det omfatter næringsliv, kunnskapsinstitusjoner, offentlig sektor og sivilsamfunn. Krigen skaper dermed betydelige utfordringer for økonomisk og demografisk utvikling i Øst-Finnmark, men har også ført til en realitetsorientering i synet på Russlands geopolitiske rolle, og dermed også et vindu som kan brukes for å gjenvinne tillit og samarbeid mellom befolkningen i nord og myndighetene i sør.

Partipolitiske preferanser

Partitilhørighet korrelerer også med nivå av tillit til myndigheter og institusjoner. UTSYNs undersøkelse viste at innbyggere som stemmer på partier i sentrum av den politiske aksene, inkludert de store styringspartiene, har høyest systemtillit. Lavest systemtillit finner vi blant velgere som stemmer på Rødt og FrP. For ytre venstreside i politikken er det i tråd med det som kan beskrives som en uttalt systemkritisk holdning og antikapitalistiske verdier,¹¹ og i de siste årene som en anti-elitistisk retorikk.¹² Den mest eksplisitte mistilliten, gjerne framført med konspiratorisk innhold, kommer til uttrykk på alternative medieflater. Nettstedet Steigan.no, som befinner seg på ytre venstre flanke på den politiske skalaen, er et eksempel i så måte. Som en undersøkelse fra Faktisk.no viser er nettstedet i tetsjiktet for spredning av russisk desinformasjon.¹³

For FrP-velgere som befinner seg på den motsatte siden i det politiske landskapet, er én plausibel tolkning at respondentenes uttrykk for lavere tillit inngår i en skeptisk holdning til en inngripende, formynderisk stat. Som på den ytre venstresiden ser vi også at politiske stemmer fra FrP målbærer eliteforakt og andre populistiske budskap. Det er også verdt å merke seg at FrP-velgere er overrepresentert på flere faktorer som gir lavere tillit: Overvekt av mannlige, eldre velgere, flere med lav utdanning og flere med bosted i distriktene.¹⁴ På ytre flanke finner vi flere høyrepopulistiske alternative medier og nettsteder som aktivt bidrar til spredning av desinformasjon og hatefulle

¹⁰ <https://plantidsskrift.no/artikkel/victor-norman-og-den-storste-misforstaelsen-om-distriktpolitikken/>

¹¹ <https://klassekampen.no/utgave/2022-08-10/sikkerhet-pa-tilliten-los>

¹² <https://www.morgenbladet.no/ideer/kronikk/2020/08/31/frykten-for-folket/>

¹³ <https://www.faktisk.no/artikler/06epg/slik-spres-russisk-propaganda-i-norske-alternative-medier>

¹⁴ <https://www.samfunnsforskning.no/aktuelt/valg-2021/hvem-stemmer-pa-frp.html>

ytringer, da særlig rettet mot representanter for bestemte minoritetsgrupper. Rights.no er et eksempel på det.

Levekår og økte forskjeller

Levekår har stor betydning for tillit. Nye undersøkelser viser at så mange som 25 prosent av husholdningene oppgir at de nå sliter med å betale regninger, renter og avdrag på lån.¹⁵ Forskerne peker på to særlig økonomisk sårbare grupper; de med vedvarende lav inntekt og de med høy gjeldsgrad. Ser vi på sistnevnte gruppe, viser tall at om lag 5 prosent av husholdningene har en samlet gjeld på minimum fem ganger inntekten. Med raskt økende priser på mat, strøm og drivstoff på toppen av økte boliglånsrenter, vil langt flere norske husstander få alvorlige økonomiske problemer. Flere rapporterer også om fravær av grunnleggende materielle eller sosiale goder som følge av sin økonomiske situasjon. Andelen av befolkningen med vedvarende lav inntekt utgjør ifølge SSB om lag 11 prosent.¹⁶ Dette er husholdninger som bruker en større andel av inntekten på nødvendighetsvarer som mat og strøm. Dermed slår prisveksten ekstra hardt. På NRKs Debatten 14. november, presenterte levekårsforsker Christian Poppe følgende tall: 130 000 husholdninger er ille ute, mens 280 000 husholdninger sliter for å betale sine månedlige utgifter.

Dette understreker nødvendigheten av en tydelig omfordelingspolitikk. Det innebærer å trygge de mest sårbare gruppene i samfunnet, men i et større perspektiv må man også sørge for en økonomisk politikk som ikke svekker store samfunnsgruppers økonomiske trygghet både på kort og lang sikt.

Samtidig vet vi at det nettopp er økende ulikheter og sosial nød som i størst grad har kraft til å utfordre tillitsnivået og i verste fall også den politiske stabiliteten.

Digitalisering og rasjonalisering i offentlig sektor

En tilleggsdriver for økt mistillit knytter seg til den pågående og omfattende digitaliseringsprosessen Norge står i. For å effektivisere og rasjonalisere benytter stadig flere offentlige helse- og sosialinstitusjoner seg av digitale selvbetjeningsløsninger, elektroniske søknadsskjemaer og dialogfunksjoner. Samtidig viser undersøkelser at det nettopp er eldre mennesker, personer med lav utdanning, folk som bor usentralt eller står utenfor arbeidslivet som har svakest digital kompetanse og ferdigheter. Altså folk som i utgangspunktet skårer lavere på tillit og som i større grad enn gjennomsnittet er avhengig av bistand fra offentlige helse- og sosialinstitusjoner.¹⁷

Denne mismatchen understrekes også i Arbeids- og velferdsdirektoratets årlige undersøkelser om hva personbrukere og arbeidsgivere synes om NAV – og som her kan tjene som eksempel på noen tidstypiske utfordringer som offentlig sektor nå må håndtere. Formålet med undersøkelsen var å

¹⁵ <https://oda.oslomet.no/oda-xmlui/bitstream/handle/11250/3011642/SIFO-Rapport%205-2022%20Dyrtd%20under%20oppseiling.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

¹⁶ https://www.ssb.no/inntekt-og-forbruk/inntekt-og-formue/artikler/okonomi-og-levekar-for-lavinntektsgrupper-2022/_attachment/inline/4540b19c-5970-459f-90c5-87303795d7ad:9a49f11a05b66f7672557598b1ec60d746c4b6aa/RAPP2022-45.pdf

¹⁷ <https://www.kompetansenorge.no/statistikk-og-analyse/publikasjoner/befolkningens-digitale-kompetanse-og-deltakelse/>

kartlegge hvordan brukere av NAVs tjenester opplever personmøter, hvor tilgjengelig informasjonen er, om bruk av nettsider, og lignende. I siste undersøkelse fra 2022, inkluderte man to nye indikatorer; digital og byråkratisk kompetanse. Funnene viser at brukere med langvarige helseutfordringer skårer lavere både på digital og byråkratisk kompetanse. Undersøkelsen viser også at bare 63 prosent av brukerne mener at informasjonen fra NAV framstår som klar og forståelig. De som sliter med å forstå det byråkratiske språket opplever også i større grad at det er en påkjenning å forholde seg til NAV. Enkelt sagt viser undersøkelsen at brukere som i størst grad har bruk for NAV, i minst grad har tillit til at de får den hjelpen de trenger. Gitt at sårbare brukergrupper også har lav eller ingen digital kompetanse, er det lett å tenke seg at bruken av digitale brukerplattformer og robotstyrte telefonsvarere vanskeliggjør kommunikasjon og svekker tilliten.

Her finner vi kanskje noen av årsakene til at NAV-ansattes sikkerhet i dag er mer utfordret. Etter den tragiske hendelsen der en NAV-ansatt ble drept på sitt kontor i Bergen i 2021, iverksatte man en undersøkelse av sikkerheten for NAV-ansatte. De foreløpige resultatene viser at én av tre NAV-ansatte har opplevd trakassering, trusler eller vold i løpet av det siste året. De viser også at mens antall fysiske trusler er uendret eller synkende – blant annet på grunn av økte sikkerhetstiltak, ser man en sterk økning i ikke-fysiske trusler via telefon og digitalt.¹⁸

En viktig diskusjon om tillit handler derfor om arbeidsmåter og forvaltningsrutiner i offentlig sektor. Det omfatter også de mange og til dels politiserte diskursene om reform og effektivisering, og da i særdeleshett innføringen av det såkalte New Public Management (NPM). Da sosialdemokratiske ledere bidro til innføring av dette i den nordiske velferdsmodellen på slutten av 1980- og 1990-tallet var det med utgangspunkt i gode intensjoner. Det handlet blant annet om å sikre mest mulig velferd for pengene, om desentralisering av makt og innflytelse, samt å sette brukerne i sentrum på bekostning av tunge byråkratier og fagmiljøer. Utover 1990-tallet og inn i 2000-tallet ble det imidlertid avdekket en rekke negative og utilsiktede konsekvenser. Makt- og demokratiutredningen (1998–2003) ledet av Øyvind Østerud, dokumenterte det sterke innslaget av NPM og målstyring som et demokratisk problem; som «et virus som har satt seg fast i forvaltningsapparatet». Fra en rekke offentlige virksomheter ble det rapportert om hvordan innføring av detaljerte rapporteringssystemer og administrasjonsrutiner førte til økt belastning på de ansatte. I omsorgsinstitusjoner fortalte ansatte at administrasjon ga mindre tid med pasienter og brukere, som igjen svekket verdighetsfokus for de mest sårbare brukergruppene. I sum opplevde mange at motivasjonen ble svekket og at det ble mer krevende å stå lenge i jobb.

Dette utgjør i dag en betydelig utfordring når Norge samtidig har underskudd på fagfolk i helsevesenet, samtidig som eldrebølgen vil føre til større omsorgsbehov de neste tiårene. Forskere og politikere peker derfor på behovet for å få folk til å stå lenger i jobb. En rapport om seniorpolitikk i helsevesenet viser at blant annet økte byrder med administrasjon som tar oppmerksomhet og tid vekk fra pasientene, er en av årsakene til at folk mistrives og taper motivasjon i jobben.¹⁹

¹⁸ <https://www.nrk.no/nyheter/1-av-3-nav-ansatte-har-fatt-trusler-1.16142879>

¹⁹ Det er et viktig innspill gitt at den gjennomsnittlige pensjonsalder for norske sykepleiere er 58 år. Samtidig viser tall fra Statistisk Sentralbyrå at det vil mangle 57 000 årsverk i helse og omsorgssektoren i 2035 (<https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/artikler-og-publikasjoner/attachment/385822?ts=16a9632c1f0>). I følge en rapport utarbeidet av FAFO, kan dette gapet reduseres betraktelig dersom flere blir stående noe lenger i arbeid (<https://seniorpolitikk.no/wp-content/uploads/2022/09/220914-fafo-rapport-sykehus.pdf>).

Vender vi blikket tilbake til sårbare brukergrupper, ser vi altså at digitalisering og rasjonalisering ikke bare bidrar til forenkling, men i mange tilfeller også gjør tjenestene mindre tilgjengelig og gjør veien til hjelp vanskeligere. Da svekkes ikke bare tilliten i sårbare grupper, men også hos de som står i førstelinjen i mange av de offentlige velferdsinstitusjonene.

Digitalisering er gjennomgripende og pågår på de fleste samfunnsområder. Det betyr at i vårt samfunn gjøres flere telefonsamtaler med automatiserte roboter, varer bestilles gjennom apper og på nett, flere av oss betaler i automatkasser i dagligvarebutikken. Også i privatlivet erstattes flere av de fysiske møtepunktene eller de direkte samtalene, med digitale treffpunkt. I sum blir det færre menneskelige møter. Mindre menneskelig kontakt og færre fysiske møteplasser gjør at noe av fellesskapet forvitrer. Rasjonalisering og digitalisering har med andre ord noen kostnader som kan påvirke tillitsnivået i samfunnet. Det er verken ønskelig eller mulig å «analogisere» den offentlige virksomheten og samfunnet tilbake til start, men det er viktig at vi blir bevisst konsekvensene av dem og justerer der det er nødvendig. Det samme gjelder for målstyring av virksomheter og andre typer rasjonaliserende tiltak. I tillitsreformen gjelder det med andre ord å beholde de elementene som faktisk fungerer, men samtidig justere og korrigere åpenbare svakheter.

Angrep på tilliten fra utsiden

Med krigen i Ukraina har oppmerksomheten i offentligheten vært økende med hensyn til omfanget av hybride trusler, inkludert påvirkningsoperasjoner fra fremmede makter som aktivt søker å svekke tilliten og demokratiets kår i Norge. Et eksempel på en påvirkningsoperasjon kan enkelt beskrives som bruk av manipulasjonsteknikker som desinformasjon, falske kontoer, stedfortredere og falske brukere på sosiale medier med mål om å endre en målgruppes politiske holdning eller handlinger. Denne type manipulasjonsteknikker ble mye omtalt i forbindelse med presidentvalget i USA i 2016 og Brexit-avstemmingen i Storbritannia samme år. Da Forsvarets forskningsinstitutt (FFI) gjennomførte en studie av uønsket påvirkning av det norske Stortingsvalget i 2020, ble det ikke gjort funn som tydet på at utenlandske aktører hadde forsøkt å påvirke valgresultatet, valgdeltakelsen eller tilliten til valget. Imidlertid var tidsrommet for studien meget kort, og rapportens gjennomgang av eksisterende forskning viste at informasjonspåvirkning «foregår i betydelig omfang og ofte subtilt med lav intensitet over tid».²⁰ Med andre ord; forskerne fant det sannsynlig at utenlandske aktører vil kunne utøve påvirkning rettet mot den norske befolkningen.

I sin ugraderte FOKUS-rapport for 2022, skriver Etterretningstjenesten at «fremmede stater gjennomfører påvirkningsaktivitet for å endre det offentlige ordskiftet, holdninger og beslutninger. Russland og Kina har over tid vist vilje og evne til innblanding i politiske prosesser i vestlige land. Russiske medier har forsterket eksisterende konspirasjonsteorier om biologisk krigføring og covid-vaksiner». Med krigen i Ukraina er det sannsynlig at Russland vil fortsette å øke omfanget av sine påvirkningsoperasjoner mot land i Vesten, Norge inkludert. Det gjør de gjennom å svekke tillit og skape tvil, og forvirring – og de vil rette angrep mot befolkningsgrupper hvor tilliten allerede er under press. De vil søke å forsterke eksisterende konflikter i samfunnet og få oss til å ha mindre tillit til hverandre, til mediene og myndighetene og på den måten søke å svekke demokratiet fra innsiden.

²⁰ <https://www.regjeringen.no/contentassets/a292845151f24edeac19b9f5f83246c7/rapport-om-pavirkning.pdf>

Også Kina eller et land som Iran bruker påvirkning til å forsterke konflikter eller undergrave aktører de mener svekker eller går imot deres interesser. Kinas modus operandi beskrives som mer tilbakelemt der man først og fremst søker å promotere seg selv som en ansvarlig og betydningsfull aktør. Men påvirkning kan også skje gjennom ulike typer av norsk-kinesisk samarbeid i næringslivet, akademien og annet organisasjonsliv.

Nylig ble det bråk da en rapport fra Forsvarets forskningsinstitutt (FFI) om skjult påvirkning av norske valg ble beskyldt for å fremme konspirasjonsteorier av kommunal- og distriktsminister Sigbjørn Gjelsvik. Forsker Cecilie Hellestveit omtalte saken som et lærebokseksempel på skjult påvirkning.²¹ Rapporten var bestilt av Gjelsviks departement med mål om å redusere risiko for manipulasjon fra utenlandske aktører. Den skisserte flere mulige scenarier der ett handlet om at en utenlandsk aktør har som mål å isolere Norge fra det europeiske fellesskapet gjennom utmelding fra EØS-avtalen. Ministeren ønsket i utgangspunktet å la være å publisere rapporten, men snudde etter sterk kritikk fra en rekke sentrale aktører fra forskning, politikk og media. Saken understreker behovet for å bygge kunnskap i offentligheten om hvordan politiske spørsmål kan utnyttes av fremmede makter som ønsker å forsterke splittelser og svekke tilliten i et land. Utgangspunktet for rapporten var ikke politisk motivert og handlet ikke om å delegitimere synspunkter eller aktører som er for eller mot EØS-avtalen. Ser man nærmere på flere av motstemmene i denne saken, var det påfallende mange fra den eldre generasjonen, og flere som også kan ha opplevd mistenkeliggjøring fra sikkerhetsmyndighetene gjennom aktivisme og politisk virke på venstresiden i norsk politikk under den kalde krigen. Det er mulig å tenke seg at dette også er personer som i større grad reagerer på refleks når en aktør som FFI bruker et eksempel som de opplever rammer dem. Premissene for den påfølgende debatten var også mer følelsesstyrt enn faktaorientert. Uansett viser responsen og den påfølgende debatten at dette er et spørsmål med betydelig krutt som derfor også kan være egnet for manipulasjon.

Et annet eksempel er arrestasjonen av en angivelig russisk spion som jobbet på et forskningsinstitutt ved Universitetet i Tromsø. I omtalen av saken i etterkant har universitetet vektlagt at den mistenkte aldri har fått tilgang til gradert materiale, implisitt mener de at det har begrenset skadeomfanget av «illegalistens» tilstedeværelse. Men for en agent kan det ligge mye viktig informasjon ved å få kunnskap om hvordan norske forskere tenker, hva som vektlegges og hva som overses. Det kan også være nyttig å få innsikt i hvor uenigheten står sterkest og hvor følelsene er mest i spill. Det kan handle om alt fra folks holdninger for eller mot vindkraft, elbiler eller flyktninger. Eller hvor tilliten er mest svekket, hvem som er mest mot et norsk EU-medlemskap, og lignende. Ingenting av dette er topphemmelig og klassifisert aktivitet. Men det kan likevel være vital informasjon for en fremmed makt på jakt etter kunnskap om sivilsamfunnets sårbarheter.²²

Påvirkning utenfra er ikke i seg selv ulovlig, og kommer i mange former. Men også lovlig påvirkning kan være problematisk og få negative ringvirkninger på norsk samfunnsnivå. Et interessant eksempel fikk vi da FrP inviterte en sterkt høyreorientert kristen koalisjon til høringsinnspill om ny barnevernslov, og hvor de leverte sine innspill med bistand fra ultrakonservative lobbyaktører fra Polen og USA hvis interesser i liten grad harmoniserer med norske lovgiveres. Når et etablert politisk

²¹ <https://www.morgenbladet.no/aktuelt/kommentar/2022/11/04/cecilie-hellestveit-utenlandske-agenter-er-ikke-utfordringen-na/>

²² <https://www.prosjektutsyn.no/pa-forelesning-med-fienden/>

parti inviterer inn ytterkanten i et segment som også har svært lav systemtillit, bidrar man til å legitimere holdninger og verdier som ligger langt utenfor den norske verdidebatten. I dette tilfellet tillot man også utenlandske aktører med til dels illiberale ideologiske overbevisninger en stemme inn en nasjonal høringsrunde om norsk lovgivning.

Påvirkningsoperasjoner er som vi ser komplekse og kommer i mange former. Da er det viktig å understreke at det aller viktigste våpen vi har mot negativ påvirkning er en åpen og inkluderende politisk debatt. Dess mer polarisert diskursen er, dess mer sårbare blir vi og dess lettere blir det å manipulere oss.

Del II: Medienes rolle i demokratiet

Redaktørstyrte medier

Over tid har vi sett at polariseringen mellom meningsmotstandere øker, og at klimaet i de politiske debattene hardner til. Vi ser at interessen motsetningene forsterkes i viktige politiske spørsmål som energi-, distrikts-, klima- eller forsvars- og sikkerhetspolitikk. Trykket i debatten bidrar imidlertid ikke nødvendigvis til en mer informert offentlighet. Meningsytring, fakta, informasjon, følelser og falske nyheter sauses sammen. Det gjør det vanskelig for vanlige folk å orientere seg i det som ofte er komplekse saksforhold. Strømkrisen er et illustrerende eksempel på at medietrykk og debatt ikke nødvendigvis bidrar til opplysning og kunnskap, men snarere til økt misnøye og populistiske politiske utspill.

Medienes konfliktorientering gjør også at motpolene i et saksfelt får uforholdsmessig mye plass. Det blir tydelig når man ser på organisering av politiske debatter på tv og radio, og medienes forventning og krav til entydige og enkle svar selv på komplekse spørsmål. Resultatet er ofte en negativ og følelsesstyrt diskusjon som trigger klikk og oppmerksomhet. En medieundersøkelse viser da også at så mange som 60 prosent mener at debattprogram på TV oppleves som preget av «krangling, spinn og negativitet». Holdningene går på tvers av aldersgrupper, utdanningsnivå og interesse for politikk.²³

Medienes rolle som motmakt utgjør en viktig del av det åpne demokratiets «checks-and-balance»-prinsipp. Samtidig skal mediene også dekke komplekse saker, kriser og sikkerhetspolitiske forhold hvor informasjonsbehovet er stort. En diskusjon om medienes roller nå og framover bør derfor også handle om deres funksjon som kunnskapsbyggere, i tillegg til den tradisjonelle «se makta i kortene»-rollen.

En side av dette handler også om hvordan økonomisk dårligere rammebetingelser for mange av de tradisjonelle mediene også bidrar til å svekke kvaliteten på journalistikken og dermed samfunnsrollen. Kvalitetsjournalistikk koster penger, det krever faglige og økonomiske ressurser og tid. Det gjelder for nasjonale medier, men også for lokalpressen rundt omkring i norske kommuner. Lokalaviser skal i dag dekke langt mer komplekse saksforhold, gitt desentralisering av makt og myndighet på en rekke viktige områder, ikke minst på velferdsområdet. I mange tilfeller mangler redaksjonene både økonomiske og faglige ressurser til å håndtere dette. Her finner vi kanskje noen av årsakene til at flere lokalpolitikere beskriver mediene som lite saks- og faktaorienterte, og ensidig kritiske.²⁴

Bildet forsterkes også av at spredningen av informasjon går ekstremt mye raskere og når ut til et mye større publikum som følge av algoritmene. Samtidig er mengden av informasjonen som produseres og spres voldsom. Et slikt medie- og informasjonslandskap skaper store konsentrasjonsforstyrrelser og gjør det utfordrende for hver av oss å navigere. Her bærer de redaktørstyrte mediene et særskilt ansvar som opplysningsagenter og veivisere i komplekse årsakssammenhenger. Legger vi i tillegg til trykket av desinformasjon og falske nyheter, representerer det en utfordring for demokratiet. Hvorfor? For hvis man ikke kan enes om faktagrunnlaget, blir det også vanskelig å utvikle politikk. Saker knyttet til vindkraft, strømkrise og fylkesreform er gode eksempler på dette.

²³ Eirik Vatnøy og Marit Kristine Bjøntegård (2019). «De bare krangler». Nordmenns holdninger til TV-sendte valgdebatter. Tidsskrift for samfunnsforskning nr. 3–2019, vol. 6.

²⁴ Samtaler med ordførere og lokalpolitikere fra blant annet Innlandet og Finnmark.

Vi ser også en utvikling der de redaktørstyrte mediene taper terreng til globale teknologiselskaper, sosiale medieplattformer og alternative medier. Teknologiselskapene har dessuten overtatt rollen som verdens største distributører av nyheter. Selskapene vinner stadig mer av folks oppmerksomhet og tid, og da får de også «sterkere kontroll over vår felles offentlighet».²⁵

Vi trenger med andre ord en tillitsreform, ikke bare av offentlig sektor, men også av norsk offentlighet. Som et minimum bør vi kunne forvente at norske mediehus blir seg mer bevisst sitt ansvar i en tid der saklig informasjon rundt komplekse saker drukner i støyen og der deler av debatten blir mer polarisert.

Redaksjonenes ansvar for å sikre sann og ekte nyhetsformidling utfordres også av strømmen av falske nyheter og desinformasjon. Faktasjekking og verifisering inngår derfor i stadig større grad som en integrert del i journalistikken, men krever også stor ressurser som særlig små medieaktører ikke har tilgang på. Med informasjonskrigen og stadig mer ytre påvirkning i informasjonsdomenet, må mediene også være seg ytterligere bevisst på habilitetsspørsmål, knyttet til alt fra hvem man er gift med, til sosioøkonomisk og geografisk bakgrunn og så videre – for å sikre bredest mulig tillit til mediene i befolkningen.

Polarisering i SoMe

Uenighet og protest er en selvsagt del av en åpen demokratisk debatt som også kommer til uttrykk i sosiale medier. Samtidig ser vi at uredigerte plattformer som Facebook og Twitter i mange tilfeller bidrar til å øke konfliktnivået og svekke saklighetsgraden. Utfordringen for tillit og demokrati handler derfor både om hvilke politiske debatter som tar plass, men like mye om hvordan og hvor disse foregår. Politihøgskolens undersøkelse om trusler mot norske politikere fra 2021, viser at 87 prosent av stortingspolitikere rapporterer om opplevd uønskede hendelser, mens halvparten av lokalpolitikere sier det samme. Overvekten av grove ytringer basert på misnøye og hatmeldinger kom ifølge respondentene nettopp gjennom sosiale medier som Facebook og Twitter.²⁶

Samtidig vet vi at de sosiale medieplattformene er noen av de viktigste driverne i polariseringshjulet. Få land er så gjennomdigitalisert som Norge med nesten 8 av 10 som bruker sosiale medier daglig.²⁷ På nettet samles og mobiliseres interessegrupper, protestgrupper og hatgrupper for eller mot bestemte politiske beslutninger eller målsetninger. De sosiale medieplattformene utgjør dermed en arena for positivt engasjement, men også et oppsamlingssted og megafon for misnøye, frustrasjon og mistillit, og et ytringsklima preget av sterke følelser. Fravær av redaksjonell kontroll gjør det vanskelig å korrigere hatprat, spredning av desinformasjon og sikring mot infiltrering fra falske profiler. Det er

²⁵ <https://kampanje.com/medier/2022/08/-stadig-toffere-kamp-om-folks-tid-tillit-og-betalingsvilje/>

²⁶ <https://phs.brage.unit.no/phs-xmlui/bitstream/item/f40667e9-4f86-4486-9419-e1a1c72e3e79/trakassering%20og%20trusler%202021-1.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

²⁷ Nesten 3,5 millioner eller 82 prosent av befolkningen over 18 år har Facebook-profil, 2,8 millioner er på Snapchat og 2,8 millioner på Instagram. TikTok har vært særlig populær blant barn mellom 12-15 år. Men også blant unge voksne øker bruken av TikTok med om lag 23 prosent totalt som oppgir at de har profil på plattformen: <https://www.ipsos.com/sites/default/files/ct/publication/documents/2022-04/Ipsos%20SoMe-tracker%20Q1%202022.pdf>

derfor nødvendig å bygge kunnskap og bevissthet i samfunnet for hvordan sosiale medier utfordrer demokratiet.

Algoritmenes effekt på ordskiftet utgjør en reell utfordring. Algoritmer i sammenheng med sosiale medier handler om hvordan de sosiale mediene er utviklet for å sørge for mest mulig interaksjon. Når vi søker på nettet, bidrar algoritmene til å få fram de mest relevante søkeresultatene og visningene basert på tidligere søkerhistorikk eller innlegg vi har delt på sosiale medier og basert på de vennene vi har mest kontakt med. Dermed blir de virtuelle møteplassene også ideologisk og politisk selvforsterkende og politiske enkeltsaker får uproporsjonalt mye fokus. Når vi samtidig vet at falske nyheter spres mange ganger raskere enn ekte nyheter på nettet, fordi de er laget for å trigge følelser mer enn fornuft, viser det at sosiale medieplattformer også utgjør en reell utfordring for et meningsfullt ordskifte.

Algoritmene bidrar altså i seg selv til mer polarisering. Samtidig utgjør de sosiale medieplattformene også en mulighet for at flere kan ytre seg til et større publikum. Det vektlegges blant annet i den siste Ytringsfrihetskommisjonens rapport, lansert høsten 2022. Den understreker at de siste 20 årenes utvikling har bidratt til enorm demokratisering av ytringsmuligheter med hensyn til tilgang på informasjon og mulighetene for deltakelse. Kommisjonen påpeker også det teknologiske skiftets utfordringer i forhold til debattklimate, hatprat og spredning av desinformasjon.²⁸

Spørsmålet er om rapporter som dette i tilstrekkelig grad tar inn over seg og drøfter de antidemokratiske driverne som ligger innebygget i de sosiale medienes spredningsmodell. Krigen i Ukraina setter dette ytterligere på spissen og understreker at informasjonskrigen som pågår på disse plattformene bør få langt mer oppmerksomhet i tiden som kommer. Som beskrevet av Hedda Langemyr i en kronikk under tittelen «Digital nedrustning»: «De globale tech-selskapene bidrar, ut fra sin forretningsmodell, både til å skape større avstand og til å radikalisere oss. Uten fakta finnes det ikke noe sannhet».²⁹ Og i en slik situasjon svekkes også demokratiets funksjon og evne til å finne løsninger på fellesskapets oppgaver og utfordringer.

²⁸ <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2022-9/id2924020/?ch=1>

²⁹ <https://www.dagsavisen.no/debatt/kommentar/2021/12/20/digital-nedrustning/>

Del III: Hvem skal forsvare demokratiet?

Sikkerhetskultur

Hvordan skal vi som samfunn og innbyggere håndtere nye typer av trusler mot demokratiet? Sikkerhetsmyndigheter og kunnskapsaktører på sikkerhet bruker begrepet «sikkerhetskultur» som en viktig del av allmenn beredskap. Samfunnets robusthet handler om vår kunnskap og forståelse av hvilke risikofaktorer som kan påvirke eller ramme oss, iverksettelse av tiltak for å forebygge sårbarheter og utvikling av en tydeligere sikkerhetskultur.

Sikkerhetskultur er noe som angår alle og som derfor bør reflekteres i alle sektorer og deler av samfunnet, sivilsamfunnet inkludert. NSM definerer blant annet sikkerhetskultur på arbeidsplassen «som et sett med verdier som deles av medarbeidere i en virksomhet, og som er med på å påvirke deres tanker og forventninger til sikkerhet. Ved å motivere medarbeiderne til å handle på en måte som ivaretar sikkerheten, kan virksomheten skape en god sikkerhetskultur.³⁰ Sikkerhetskultur handler også om aktørenes bevissthet og våkenhet i møte med det som i utgangspunktet ikke framstår som truende. For eksempel kan det handle om hvordan man håndterer samarbeid og partnerskap med aktører fra andre land, og særlig de vi ikke har sikkerhetssamarbeid med. For eksempel har dette ved Universitetet i Tromsø vært en problemstilling over tid, gitt det omfattende forskningssamarbeidet mellom universitetet og russiske forskningsmiljøer. Den omtalte hendelsen med arrestasjon av en angivelig russisk agent viser betydningen av å bygge sterkere sikkerhetskultur i deler av academia slik at man unngår å gjøre seg så sårbar for blant annet spionasje. Den viser også at flere bør utvikle bedre kunnskap om hvordan påvirkning og spionasje faktisk pågår. Det finnes i dag en rekke gode og mindre gode eksempler på hvordan blant annet norske og kinesiske eller iranske forskere samarbeider om kunnskapsbygging innenfor tekniske fag, IT, samfunnsfag og humaniora. En god sikkerhetskultur i disse tilfellene vil blant annet handle om kunnskap om hvordan andre land opererer som påvirkningsaktører eller hvordan etterretning skjer, og en våken, ikke-naiv, holdning til informasjons- og kunnskapsdeling.

Når sikkerheten blir dårligere, blir samarbeidet på tvers av det sivil-militære, og mellom de hemmelige tjenestene og sivilbefolkningen ekstra viktig. Samtidig viser UTSYNs undersøkelse at tilliten til norske sikkerhetsmyndigheter er varierende blant enkelte grupper og i enkelte geografiske områder. I Troms og Finnmark har det over tid vært motstand mot økt sikkerhetspolitisk oppmerksomhet, især om forholdet til Russland og som følge av økt militær aktivitet i nordområdene. Dette har også rammet etterretningen. PST har også åpent erkjent at tilliten mellom tjenesten og befolkningen i deler av Finnmark er for dårlig, og må derfor arbeide for å gjenopprette relasjoner til sivilsamfunnet.³¹

Det utgjør en utfordring, ikke minst etter at Russland gikk til krig mot Ukraina med de konsekvenser det får for økte spenninger i nord og økt etterretningsaktivitet fra russisk side i det norske sivilsamfunnet. Det legger igjen press på sivilbefolkningen som må leve med større årvåkenhet i et mer utfordrende trusselbilde.

³⁰ <https://nsm.no/regelverk-og-hjelp/rad-og-anbefalinger/grunnprinsipper-for-personellsikkerhet/oppretholde-og-oppdage/skape-en-god-sikkerhetskultur/>

³¹ https://www.nrk.no/norge/pst-om-finnmark_-_-det-er-en-skepsis-mot-a-snakke-med-oss-1.16012973

Uten en helhetlig og felles situasjonsforståelse oppstår det lettere hendelser og situasjoner som gjør oss mer sårbare. NRK publiserte nylig en sak om et offentlig eid selskap i nord som inngikk avtale med det russiske teleselskapet Megafon om en transarktisk fiberkabel. Det norske selskapet Bredbåndsfylket (tidligere Bredbåndsfylket Troms) er eid av Troms og Finnmark fylkeskommune, samt 19 kommuner i det som en gang var Troms fylke. Avtalen mellom det norske selskapet, finske Cinia og russiske Megafon ble signert i juni 2020, til tross for at de hemmelige tjenestene i Norge i flere år hadde advart mot denne typen samarbeid. NRKs gjennomgang av saken viser at norske Bredbåndsfylket ikke foretok noen selvstendig trusselvurdering, men overlot dette til sin finske partner. Et enkelt Google-søk ville imidlertid vist at det var tette bånd mellom eieren av det russiske selskapet og president Putin.³² Samarbeidet om fiberkabelen ble til slutt ikke noe av. At det norske selskapet utviste svak sikkerhetskultur er åpenbart. Et annet spørsmål er imidlertid hvordan norske sikkerhetsmyndigheter fulgte opp saken da de ble kjent med avtalen. Bidro de da med informasjon til Bredbåndsfylket om den åpenbare risikoen det ville være for regional og nasjonal sikkerhet dersom avtalen ble iverksatt? Saken understreker også hvilke sårbarheter som oppstår når ansvaret for strategisk infrastruktur skyves over på kommunene, eller som i dette tilfellet fylkeskommunen hvis oppgave er å sikre trygge internettkabler for sine innbyggere.

Mental beredskap

Når vi vet at flere trusler i dag rettes inn mot det sivile samfunnet blir det også tydelig at forsvar og beredskap handler om langt mer enn militær-, statlig- og samfunnssikkerhet i tradisjonell forstand. Det handler i tillegg om vår mentale beredskap, eller det man på svensk beskriver som det «psykologiske forsvaret». I våre naboland er den mentale beredskapen – eller det psykologiske forsvaret – en integrert og definert del av totalforsvaret.³³ I Sverige skal det psykologiske forsvaret «värna det öppna och demokratiska samhället, den fria åsiktsbildningen samt Sveriges frihet och oberoende». Det inkluderer blant annet å styrke innbyggernes kunnskap om bedre forsvar og sikkerhet, det inkluderer medienes rolle, og ikke minst om sivilsamfunnets motstandskraft i møte med påvirkningsoperasjoner gjennom blant annet sosiale medier: «Det psykologiska försvaret ska, både nationellt och internationellt, kunna identifiera, analysera, möta och förebygga otillbörlig informationspåverkan och annan vilseledande information som är riktad mot Sverige eller svenska intressen». Også finnene har definert psykologisk motstandskraft som en integrert del av sin nasjonale sikkerhetsstrategi, og beskriver det blant annet som evnen til å tåle krise («kristålighet»)³⁴.

Dette understreker betydningen av å styrke innbyggernes mentale beredskap til å motvirke og håndtere et økt trusselnivå som gjør seg gjeldende på en rekke områder. Først og fremst bør flere sette seg inn i de åpne trussel- og risikovurderingene fra norske sikkerhetsmyndigheter. For hver enkelt handler det også om evnen til å skille sant fra usant, til å skille desinformasjon fra ekte nyheter, gjenkjenne polariseringens effekt og ha større bevissthet om algoritmene på sosiale medier. Videre handler det økt aktsomhet med hensyn til hva og til hvem man deler informasjon, og flere bør senke terskelen for å søke bistand og råd fra relevante sikkerhetsmyndigheter når man er i tvil. Kort sagt må

³² <https://www.nrk.no/tromsogfinnmark/bredbandsfylket-avtalte-a-legge-fiberkabel-med-russiske-megafon-1.16143060>

³³ <https://www.msb.se/sv/amnesomraden/msbs-arbete-vid-olyckor-kriser-och-krig/psykologiskt-forsvar/>

³⁴ <https://ffi-publikasjoner.archive.knowledgearc.net/bitstream/handle/20.500.12242/3088/22-02310.pdf>

vi utvikle en felles forståelse og strategi for hvordan vi som samfunn bygger beredskap til å håndtere dagens og morgendagens komplekse trusselbilde. Det gjelder på overordnet nasjonalt nivå, på sektornivå og i sivilsamfunnet og på individnivå – og det gjelder for fagbevegelsen.

På overordnet nivå, ser vi at noe av utfordringen i håndteringen av hybride trusler også har å gjøre med organiseringen av det sikkerhetsfaglige i de ulike departementer og offentlige strukturer. I dag håndteres truslene i stor grad innenfor hver sektor. Det betyr for eksempel at de enkelte departementene er ansvarlig for sikkerhetshåndtering innenfor sitt mandatsområde. Det gjør det ikke bare vanskelig å oppdage hendelser og håndtere situasjoner som skjer på tvers av sektorer, det svekker også den enkeltes aktørs forståelse av det totale trusselbildet. Samtidig vet vi at hybride trusler/angrep utnytter svakheter som følge av sektorprinsippet, hvilket understreker behovet for at det utvikles bedre samhandling og samarbeid på tvers. Derfor er det også bred enighet i fagmiljøene om at sektorprinsippet som har tjent det norske samfunnet godt i fredstid, utgjør en utfordring for beredskapsevnen i dagens mer komplekse trusselbilde. FFI anbefaler i en rapport skrevet på oppdrag for den pågående Forsvarskommisjonen om behovet for å etablere et nasjonalt forsvars- og sikkerhetskonsept – i tråd med blant annet erfaringer fra våre nordiske naboland. Det er et godt råd. Ved å etablere en nasjonal sikkerhetsstrategi som binder sammen det militære med det sivile, sikrer man ikke bare at nasjonale ansvarlige aktører får en mer helhetlig situasjonsforståelse, men man muliggjør også at ulike sektorer og virksomheter i sivilsamfunnet kan utvikle egne tilpassede strategier basert på den nasjonale, for å bygge bedre beredskap og sikkerhetsrutiner på lavere nivåer i samfunnet.

På organisasjons- og individnivå trengs blant annet mer kunnskap om sårbarheter og hva som reduserer disse. Det inkluderer også bredere erkjennelse av at dette ikke utelukkende er et statlig ansvar, men at alle nivåer må bidra for å bygge god beredskap og sikkerhet. På norske arbeidsplasser må det i større grad tydeliggjøres at sikkerhet og beredskap er et fellesansvar. Det er for eksempel ikke bare IT-avdelinger som har ansvaret for den digitale sikkerheten, men hver enkelt brukers digitale atferd er en del av den felles beredskapen.

Forskningsmiljøer og akademiske institusjoner er ofte negative til det de opplever som begrensende innspill med hensyn til internasjonalt forskningssamarbeid. Økt sikkerhetskultur trenger imidlertid ikke å på bekostning av kontinuerlig og godt samarbeid på tvers av land og internasjonale fagmiljøer. Men ved å utvise noe økt årvåkenhet, stille noen flere spørsmål og gå en ekstra runde med tanke på en mulig samarbeidspartners interesse og bakgrunn, sørger man for at forskningen, og med det samfunnet, blir tryggere og mer robust mot negativ påvirkning. Utenriksdepartementet jobber for øvrig nå med å justere eksportkontrollforskriften for å tydeliggjøre hva som faller inn under regelverket som også omfatter kunnskap og teknologier som er rettet mot sivile samfunn, men som kan utnyttes til militære formål. Kunnskapsdepartementet på sin side har satt i gang et arbeid med å utvikle retningslinjer for ansvarlig internasjonalt samarbeid. Det skal ferdigstilles sommeren 2023.

UTSYNs undersøkelse viser at en relativt stor andel av befolkningen har liten kunnskap om norske sikkerhetsmyndigheter og ansvarsfordelingen mellom disse. Det til tross for at NSM, PST og E-tjenesten i flere år har levert sine årlige åpne trussel- og risikovurderinger. Arbeidet med å kommunisere trusselbildet og sånn sett bidra til en sterkere felles trusselforståelse er også en del av beredskapsarbeidet i den tiden vi lever i. Sikkerhetsmyndighetene har økt sin tilstedeværelse og

åpenhet i offentligheten, men bør delta mer i den offentlige samtalen om sikkerhet og beredskap. I den massive informasjonsstrømmen vi står i blir det også viktigere at det tilrettelegges mer for å nå ut med informasjon som er relevant for de spesifikke målgruppene man henvender seg til.

Derne er det viktig med en bred samfunnsdebatt om hva som truer lokaldemokratiet i lys av det kommende kommunevalget i september 2023. Vi må hegne om den utvidede sikkerheten til lokalpolitikere rundt omkring i landet. Samfunnet bærer et betydelig ansvar for å bidra til å begrense skader og redusere kostnadene ved lokaldemokratisk deltakelse. Kanskje bør også partiene sentralt gjøre mer for å støtte opp om sine lokale kandidater og bistå med ressurser og annen støtte når trykket i debatten blir for hardt.

For fagbevegelsen innebærer en ny og mer krevende økonomisk situasjon at arbeidet med å verne om det organiserte arbeidslivet og trepartssamarbeidet blir enda viktigere. Fagbevegelsen har også en viktig rolle å spille i forsvaret av demokratiet. I krisetid er ikke bare den åpne samfunnsdebatten, men også den norske politiske kulturen for kompromiss vårt beste våpen for å videreføre tillitssamfunnet og samtidig skape tilstrekkelig handlingsrom for å bygge politikk for en ny tid. Her kan fagbevegelsen spille en viktig og konstruktiv rolle. Den kan bidra til at kunnskap og kriseforståelse blir bredt forankret i alle deler av landet og på ulike nivåer i arbeidslivet. Den kan engasjere seg i arbeidet for å støtte opp om lokale politikere og sånn sett bidra til å trygge de som utsettes for hets og sjikane. Den kan bidra til et saklig og faktabasert ordskifte på sine områder i politikken. Og den kan stå i bresjen for utviklingen av en sterkere og mer framoverlent sikkerhetskultur der alle erkjenner og tar sin del av ansvaret.

Sist, men ikke minst, flere må også justere sine forventninger etter mange års velstandsøkning og økonomisk vekst i Norge. Når vi går fra et rent overskuddssamfunn til dyrtid vil det føre til mer kamp om fellesgoder og ressurser. Vi står overfor tøffere prioriteringer, og må håndtere disse uten at det svekker tilliten ytterligere og således gjør oss enda mer sårbare for hybride trusler.

Vedlegg: Nøkkeltall fra UTSYNs undersøkelse om tillit og sikkerhet

Undersøkelsen er gjennomført av Norstat i juli og august 2022 og antall respondenter er 1001.

1. Tillit til sikkerhetsmyndighetene

1.1. PST

PST - Hvilken tillit har du til at de følgende norske sikkerhetsmyndigheter arbeider for norske innbyggers beste?																	
		Gender		Age				Landsdel							Sentralitet		
	TOTAL	Mann	Kvinne	18-29	30-49	50-69	70+	Nord-Norge	Midt-Norge	Vestlandet	Østlandet	Sørlandet inkludert TeVe	Oslo	Stor by (+50k)	Mindre by/tettsted/bygda	Ukjent/vil ikke oppgi	
BASE	1001	503	498	192	339	316	154	90	137	204	302	136	132	419	562	20	
Høy tillit	50%	49%	52%	46%	49%	53%	52%	38%	44%	50%	50%	57%	59%	53%	48%	59%	
Noe tillit	31%	31%	32%	29%	32%	32%	33%	33%	33%	31%	31%	32%	29%	32%	31%	21%	
Verken/eller	7%	8%	6%	8%	7%	7%	8%	12%	11%	7%	7%	3%	5%	6%	8%	3%	
Lite tillit	6%	7%	6%	7%	8%	5%	6%	11%	6%	8%	7%	4%	3%	5%	7%	6%	
Ingen tillit	2%	3%	1%	2%	2%	3%	0%	3%	1%	1%	3%	3%	2%	1%	3%		
Vet ikke	3%	2%	4%	9%	3%	1%	0%	4%	6%	4%	3%		3%	3%	3%	12%	
TOTAL	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Politikk																	
Arbeiderpartiet (Ap)	Høyre (H)	Fremskrittspartiet (FrP)	Sosialistisk Venstreparti (SV)	Senterpartiet (SP)	Kristelig Folkeparti (KrF)	Venstre (V)	Miljøpartiet De Grønne (MDG)	Rødt (R)	Annet, notér:	Vet ikke/Blankt	Ønsker ikke å oppgi	Ville ikke stemt/har ikke stemmerett					
147	216	91	82	31	30	33	32	79	30	154	34	40					
58%	57%	34%	55%	59%	68%	74%	61%	27%	32%	48%	44%	31%					
29%	34%	36%	28%	25%	21%	25%	31%	39%	22%	36%	28%	20%					
9%	6%	14%	3%	14%	2%		6%	9%	10%	4%	9%	9%					
1%	2%	8%	8%	2%	6%	2%	2%	19%	18%	7%	9%	15%					
1%	0%	6%						3%	19%	2%	5%	6%					
2%	0%	2%	6%		3%		3%			4%	5%	20%					
100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%					

1.2. NSM

NSM - Hvilken tillit har du til at de følgende norske sikkerhetsmyndigheter arbeider for norske innbyggers beste?

	TOTAL	Gender		Age				Landsdel						Sentralitet		
		Mann	Kvinne	18-29	30-49	50-69	70+	Nord-Norge	Midt-Norge	Vestlandet	Østlandet	Sørlandet inkludert TeVe	Oslo	Stor by (+50k)	Mindre by/tettsted/bygda	Ukjent/vil ikke oppgi
BASE	1001	503	498	192	339	316	154	90	137	204	302	136	132	419	562	20
Høy tillit	34%	35%	32%	25%	30%	43%	35%	29%	31%	33%	32%	39%	41%	35%	33%	32%
Noe tillit	24%	24%	24%	16%	25%	24%	33%	23%	21%	25%	25%	24%	26%	24%	24%	17%
Verken/eller	12%	13%	11%	12%	14%	11%	9%	22%	14%	12%	11%	11%	8%	13%	11%	4%
Lite tillit	5%	6%	3%	2%	5%	5%	5%	4%	7%	4%	6%	4%	2%	5%	5%	6%
Ingen tillit	2%	2%	1%	3%	1%	2%	1%	4%	1%	1%	2%	2%	1%	1%	2%	8%
Vet ikke	24%	20%	28%	42%	26%	14%	18%	18%	28%	26%	25%	22%	23%	22%	25%	34%
TOTAL	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Politikk																
Arbeiderpartiet (Ap)	Høyre (H)	Fremskrittspartiet (FrP)	Sosialistisk Venstreparti (SV)	Senterpartiet (SP)	Kristelig Folkeparti (KrF)	Venstre (V)	Miljøpartiet De Grønne (MDG)	Rødt (R)	Annet, notér:	Vet ikke/Blankt	Ønsker ikke å oppgi	Ville ikke stemt/har ikke stemmerett				
147	216	91	82	31	30	33		32	79	30	154	34	40			
41%	41%	22%	33%	39%	50%	49%		51%	22%	16%	28%	33%	17%			
26%	26%	22%	27%	22%	25%	27%		4%	27%	18%	26%	17%	21%			
14%	8%	23%	4%	8%	5%			5%	21%	30%	9%	17%	15%			
4%	2%	8%	3%	4%				13%	6%	10%	5%		8%			
2%		3%	1%						3%	15%		2%	3%			
13%	23%	22%	32%	27%	20%	24%		27%	21%	11%	32%	32%	36%			
100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%		100%	100%	100%	100%	100%	100%			

1.3. E-tjenesten

E-tjenesten - Hvilken tillit har du til at de følgende norske sikkerhetsmyndigheter arbeider for norske innbyggers beste?

	TOTAL	Gender		Age				Landsdel						Sentralitet		
		Mann	Kvinne	18-29	30-49	50-69	70+	Nord-Norge	Midt-Norge	Vestlandet	Østlandet	Sørlandet inkludert TeVe	Oslo	Stor by (+50k)	Mindre by/tettsted/bygda	Ukjent/vil ikke oppgi
BASE	1001	503	498	192	339	316	154	90	137	204	302	136	132	419	562	20
Høy tillit	38%	40%	36%	29%	36%	47%	39%	27%	35%	42%	35%	42%	47%	39%	38%	51%
Noe tillit	32%	31%	33%	23%	36%	31%	38%	42%	33%	29%	33%	31%	28%	33%	32%	22%
Verken/eller	11%	10%	12%	13%	9%	11%	10%	17%	10%	10%	10%	11%	8%	11%	10%	7%
Lite tillit	6%	7%	4%	4%	6%	6%	6%	3%	7%	8%	7%	3%	4%	5%	6%	9%
Ingen tillit	2%	3%	1%	3%	2%	1%	2%	3%	2%		2%	3%	2%	1%	3%	
Vet ikke	12%	10%	13%	28%	12%	4%	6%	9%	13%	11%	13%	10%	13%	11%	12%	12%
TOTAL	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Politikk																
Arbeiderpartiet (Ap)	Høyre (H)	Fremskrittspartiet (FrP)	Sosialistisk Venstreparti (SV)	Senterpartiet (SP)	Kristelig Folkeparti (KrF)	Venstre (V)	Miljøpartiet De Grønne (MDG)	Rødt (R)	Annet, notér:	Vet ikke/Blankt	Ønsker ikke å oppgi	Ville ikke stemt/har ikke stemmerett				
147	216	91	82	31	30	33		32	79	30	154	34	40			
46%	48%	33%	40%	39%	64%	45%		39%	20%	21%	34%	34%	13%			
35%	32%	36%	27%	31%	23%	44%		24%	34%	23%	36%	26%	23%			
11%	11%	17%	1%	12%	5%	6%		6%	15%	18%	7%	15%	21%			
3%	2%	9%	8%	4%				6%	14%	28%	7%		3%			
1%		4%	1%					5%	7%	11%		2%	6%			
5%	8%	2%	23%	14%	8%	5%		20%	10%		16%	24%	35%			
100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%		100%	100%	100%	100%	100%	100%			

2. Egenberedskap og kunnskap om sikkerhet

2.1. Kjennskap til DSBs brosjyre fra 2018

I 2018 ble brosjyren «Du er en del av Norges beredskap» sendt ut til alle husstander i Norge av Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap (DSB). Brosjyren gir råd om egenberedskap. Kjenner du til denne brosjyren?																	
	TOTAL	Gender		Age				Landsdel						Sentralitet			
		Mann	Kvinne	18-29	30-49	50-69	70+	Nord-Norge	Midt-Norge	Vestlandet	Østlandet	Sørlandet inkludert TeVe	Oslo	Stor by (+50k)	Mindre by/tettsted/bygda	Ukjent/vil ikke oppgi	
BASE	1001	503	498	192	339	316	154	90	137	204	302	136	132	419	562	20	
Ja	39%	36%	41%	22%	40%	48%	39%	33%	41%	39%	39%	37%	41%	38%	40%	33%	
Nei	46%	50%	42%	71%	46%	35%	38%	55%	43%	47%	46%	41%	47%	47%	45%	39%	
Usikker	15%	14%	17%	7%	14%	17%	23%	12%	16%	14%	15%	21%	12%	15%	15%	27%	
TOTAL	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Politikk																	
Arbeiderpartiet (Ap)	Høyre (H)	Fremskrittspartiet (FrP)	Sosialistisk Venstreparti (SV)	Senterpartiet (SP)	Kristelig Folkeparti (KrF)	Venstre (V)	Miljøpartiet De Grønne (MDG)	Rødt (R)	Annet, notér:	Vet ikke/Blankt	Ønsker ikke å oppgi	Ville ikke stemt/har ikke stemmerett					
147	216	91	82	31	30	33	32	79	30	154	34	40					
46%	43%	37%	38%	39%	45%	33%	49%	33%	32%	32%	43%	23%					
41%	39%	49%	45%	53%	53%	46%	39%	54%	59%	48%	41%	67%					
13%	18%	14%	16%	8%	2%	21%	13%	13%	10%	20%	16%	10%					
100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%					

2.2. Om eget beredskapslager

I hvilken grad har du satt deg inn i rådene fra DSB og laget ditt eget beredskapslager?																	
	TOTAL	Gender		Age				Landsdel						Sentralitet			
		Mann	Kvinne	18-29	30-49	50-69	70+	Nord-Norge	Midt-Norge	Vestlandet	Østlandet	Sørlandet inkludert TeVe	Oslo	Stor by (+50k)	Mindre by/tettsted/bygda	Ukjent/vil ikke oppgi	
BASE	388	183	205	42	136	150	60	30	56	79	118	51	54	158	223	7	
I stor grad	15%	17%	13%	12%	19%	17%	4%	2%	15%	10%	21%	26%	6%	7%	21%	10%	
I noen grad	48%	46%	50%	38%	42%	53%	53%	67%	46%	43%	52%	34%	50%	48%	47%	73%	
I liten grad	30%	33%	28%	36%	33%	24%	34%	25%	30%	41%	19%	37%	37%	39%	25%	17%	
Ikke i det hele tatt	7%	5%	8%	14%	5%	6%	9%	6%	10%	6%	8%	4%	7%	5%	8%		
Usikker/vet ikke	0%		1%		1%						1%			1%			
TOTAL	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Politikk																	
Arbeiderpartiet (Ap)	Høyre (H)	Fremskrittspartiet (FrP)	Sosialistisk Venstreparti (SV)	Senterpartiet (SP)	Kristelig Folkeparti (KrF)	Venstre (V)	Miljøpartiet De Grønne (MDG)	Rødt (R)	Annet, notér:	Vet ikke/Blankt	Ønsker ikke å oppgi	Ville ikke stemt/har ikke stemmerett					
67	94	33	32	12	14	11	16	26	10	50	15	9					
11%	17%	24%	4%	17%	10%	33%	10%	12%	12%	18%	21%	15%					
52%	51%	41%	51%	45%	42%	32%	35%	54%	33%	46%	45%	59%					
29%	27%	34%	36%	27%	39%	28%	36%	32%	48%	27%	23%	26%					
9%	4%	3%	9%	12%	9%	7%	20%	2%	7%	10%	5%						
											7%						
100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

2.3. Interesse for informasjon om egenberedskap

I hvilken grad er du interessert i mer informasjon om egenberedskap?																		
	TOTAL	Gender		Age				Landsdel							Sentralitet			
		Mann	Kvinne	18-29	30-49	50-69	70+	Nord-Norge	Midt-Norge	Vestlandet	Østlandet	Sørlandet inkludert TeVe	Oslo	Stor by (+50k)	Mindre by/tettsted/bygda	Ukjent/vil ikke oppgi		
BASE	613	320	293	150	204	166	94	61	80	125	184	85	78	261	338	14		
I stor grad	20%	22%	19%	27%	20%	19%	13%	15%	19%	25%	17%	18%	28%	25%	18%			
I noen grad	48%	44%	51%	39%	47%	51%	57%	48%	52%	37%	51%	51%	48%	43%	50%	71%		
I liten grad	23%	24%	22%	23%	23%	22%	25%	28%	22%	24%	25%	19%	19%	23%	23%	23%		
Ikke i det hele tatt	6%	7%	4%	4%	9%	5%	3%	9%	4%	10%	4%	3%	5%	6%	5%	6%		
Usikker/vet ikke	3%	4%	3%	8%	1%	3%	2%	2%	4%	3%	3%	10%	1%	3%	4%	4%		
TOTAL	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%		

Politikk																		
Arbeiderpartiet (Ap)	Høyre (H)	Fremskrittspartiet (FrP)	Sosialistisk Venstreparti (SV)	Senterpartiet (SP)	Kristelig Folkeparti (KrF)	Venstre (V)	Miljøpartiet De Grønne (MDG)	Rødt (R)	Annet, notér:	Vet ikke/Blankt	Ønsker ikke å oppgi	Ville ikke stemt/har ikke stemmerett						
80	123	58	51	19	16	22	16	53	21	105	20	31						
13%	28%	21%	26%	12%	19%	29%	14%	10%	33%	19%	14%	18%						
48%	43%	54%	46%	64%	43%	55%	68%	48%	36%	51%	46%	30%						
30%	23%	20%	22%	24%	16%	16%	18%	29%	25%	18%	19%	32%						
7%	5%	5%	4%		11%			9%	6%	4%	8%	18%						
2%	2%	1%	2%		10%			4%		8%	13%	3%						
100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%						

2.4. Interesse for mer kunnskap om sikkerhet

I hvilken grad er du interessert i å øke din kunnskap om sikkerhet?																		
	TOTAL	Gender		Age				Landsdel							Sentralitet			
		Mann	Kvinne	18-29	30-49	50-69	70+	Nord-Norge	Midt-Norge	Vestlandet	Østlandet	Sørlandet inkludert TeVe	Oslo	Stor by (+50k)	Mindre by/tettsted/bygda	Ukjent/vil ikke oppgi		
BASE	1001	503	498	192	339	316	154	90	137	204	302	136	132	419	562	20		
I stor grad	23%	22%	23%	22%	23%	23%	21%	17%	21%	23%	21%	27%	24%	21%	24%	7%		
I noen grad	60%	60%	60%	58%	57%	64%	62%	58%	60%	61%	62%	61%	56%	62%	58%	71%		
I liten grad	13%	13%	13%	15%	15%	10%	13%	15%	15%	13%	13%	7%	17%	13%	13%	15%		
Ikke i det hele tatt	2%	2%	2%	1%	3%	1%	1%	3%	2%	1%	2%	4%		2%	1%			
Usikker/vet ikke	3%	3%	2%	4%	3%	1%	3%	8%	1%	3%	2%	1%	2%	1%	4%	8%		
TOTAL	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%		

Politikk																		
Arbeiderpartiet (Ap)	Høyre (H)	Fremskrittspartiet (FrP)	Sosialistisk Venstreparti (SV)	Senterpartiet (SP)	Kristelig Folkeparti (KrF)	Venstre (V)	Miljøpartiet De Grønne (MDG)	Rødt (R)	Annet, notér:	Vet ikke/Blankt	Ønsker ikke å oppgi	Ville ikke stemt/har ikke stemmerett						
147	216	91	82	31	30	33	32	79	30	154	34	40						
21%	23%	29%	26%	16%	40%	29%	14%	22%	30%	17%	16%	19%						
60%	66%	58%	59%	61%	46%	56%	62%	58%	46%	66%	54%	45%						
16%	8%	13%	14%	20%	12%	7%	22%	16%	16%	11%	14%	19%						
1%	1%		1%	3%	3%	7%			8%	1%	3%	10%						
2%	2%	1%	1%				2%	4%		5%	13%	8%						
100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%						

3. Tillit til og informasjon fra myndighetene

3.1. Bekymring for utviklingen i samfunnet

I hvilken grad er du bekymret for samfunnsutviklingen?																		
	TOTAL	Gender		Age				Landsdel						Sentralitet				
		Mann	Kvinne	18-29	30-49	50-69	70+	Nord-Norge	Midt-Norge	Vestlandet	Østlandet	Sørlandet inkludert TeVe	Oslo	Stor by (+50k)	Mindre by/tettsted/bygda	Ukjent/vil ikke oppgi		
BASE	1001	503	498	192	339	316	154	90	137	204	302	136	132	419	562	20		
I stor grad	23%	22%	23%	22%	25%	23%	16%	15%	23%	27%	21%	28%	19%	23%	23%	15%		
I noen grad	60%	59%	60%	58%	58%	60%	66%	67%	59%	57%	62%	53%	61%	59%	61%	58%		
I liten grad	13%	14%	13%	10%	12%	15%	16%	13%	15%	12%	12%	14%	15%	14%	13%	15%		
Ikke i det hele tatt	2%	3%	1%	1%	3%	2%	2%	1%	3%	1%	2%		4%	3%	1%			
Usikker/vet ikke	3%	3%	3%	8%	2%	1%		4%	1%	3%	2%	5%	2%	2%	3%	12%		
TOTAL	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%		
Politikk																		
Arbeiderpartiet (Ap)	Høyre (H)	Fremskrittspartiet (FrP)	Sosialistisk Venstreparti (SV)	Senterpartiet (SP)	Kristelig Folkeparti (KrF)	Venstre (V)	Miljøpartiet De Grønne (MDG)	Rødt (R)	Annet, notér:	Vet ikke/Blankt	Ønsker ikke å oppgi	Ville ikke stemt/har ikke stemmerett						
147	216	91	82	31	30	33		32	79	30	154	34	40					
14%	15%	29%	37%	18%	30%	19%		27%	41%	40%	18%	23%	19%					
65%	66%	62%	53%	58%	53%	59%		49%	51%	49%	64%	53%	48%					
20%	16%	7%	6%	17%	12%	21%		24%	8%	4%	10%	6%	22%					
2%	1%	3%	1%	7%		2%					1%	10%	6%					
	1%		3%		6%					7%	8%	8%	5%					
100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%		

3.2. Tilstrekkelig informasjon fra myndigheter

I hvilken grad føler du at du får tilstrekkelig informasjon fra politikkerne når det gjelder det som bekymrer deg mest i dag?																	
		Gender		Age				Landsdel						Sentralitet			
	TOTAL	Mann	Kvinne	18-29	30-49	50-69	70+	Nord-Norge	Midt-Norge	Vestlandet	Østlandet	Sørlandet inkludert TeVe	Oslo	Stor by (+50k)	Mindre by/tetststed/bygda	Ukjent/vil ikke oppgi	
BASE	1001	503	498	192	339	316	154	90	137	204	302	136	132	419	562	20	
I stor grad	7%	6%	7%	8%	5%	8%	5%	1%	4%	12%	5%	8%	7%	7%	6%	11%	
I noen grad	36%	33%	39%	36%	33%	35%	44%	30%	39%	33%	36%	32%	46%	41%	32%	37%	
I liten grad	36%	37%	36%	30%	37%	39%	38%	47%	40%	36%	37%	36%	26%	32%	40%	38%	
Ikke i det hele tatt	12%	16%	7%	11%	15%	12%	7%	11%	11%	9%	15%	16%	8%	10%	14%	7%	
Usikker/vet ikke	9%	7%	11%	15%	11%	6%	6%	12%	7%	10%	8%	8%	13%	11%	8%	8%	
TOTAL	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	
Politikk																	
Arbeiderpartiet (Ap)	Høyre (H)	Fremskrittspartiet (FrP)	Sosialistisk Venstreparti (SV)	Senterpartiet (SP)	Kristelig Folkeparti (KrF)	Venstre (V)	Miljøpartiet De Grønne (MDG)	Rødt (R)	Annet, notér:	Vet ikke/Blankt	Ønsker ikke å oppgi	Ville ikke stemt/har ikke stemmerett					
147	216	91	82	31	30	33		32	79	30	154	34	40				
13%	7%	2%	9%	11%	8%	3%		19%	2%	4%		5%					
48%	39%	20%	45%	35%	35%	50%		51%	38%	19%	28%	14%	24%				
25%	40%	48%	38%	39%	28%	30%		26%	39%	41%	37%	35%	40%				
5%	10%	24%	2%	4%	15%	4%		13%	40%	15%	26%	12%					
9%	5%	5%	6%	11%	14%	13%		5%	9%	16%	25%	20%					
100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%					

3.3. Tillit til myndighetenes håndtering av saker

I hvilken grad har du tillit til at politikerne håndterer den eller de sakene som bekymrer deg mest i dag?

	TOTAL	Gender		Age				Landsdel						Sentralitet		
		Mann	Kvinne	18-29	30-49	50-69	70+	Nord-Norge	Midt-Norge	Vestlandet	Østlandet	Sørlandet inkludert TeVe	Oslo	Stor by (+50k)	Mindre by/tettsted/bygda	Ukjent/vil ikke oppgi
BASE	1001	503	498	192	339	316	154	90	137	204	302	136	132	419	562	20
Høy tillit	6%	7%	6%	4%	6%	8%	7%	3%	4%	7%	5%	10%	7%	6%	6%	
Noe tillit	23%	22%	25%	22%	22%	23%	29%	14%	25%	24%	22%	23%	31%	29%	18%	34%
Verken/eller	22%	20%	24%	23%	19%	22%	25%	35%	17%	20%	22%	14%	26%	24%	20%	20%
Lite tillit	28%	27%	30%	24%	29%	30%	29%	26%	35%	27%	28%	29%	26%	24%	32%	22%
Ingen tillit	17%	23%	11%	19%	20%	16%	11%	18%	15%	19%	20%	19%	8%	14%	20%	20%
Vet ikke	4%	3%	5%	8%	5%	2%	0%	4%	3%	3%	4%	6%	3%	4%	4%	5%
TOTAL	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Politikk																
Arbeiderpartiet (Ap)	Høyre (H)	Fremskrittspartiet (FrP)	Sosialistisk Venstreparti (SV)	Senterpartiet (SP)	Kristelig Folkeparti (KrF)	Venstre (V)	Miljøpartiet De Grønne (MDG)	Rødt (R)	Annet, notér:	Vet ikke/Blankt	Ønsker ikke å oppgi	Ville ikke stemt/har ikke stemmerett				
147	216	91	82	31	30	33	32	79	30	154	34	40				
13%	6%	2%	10%	4%	4%	10%	2%	2%		5%		5%				
42%	20%	12%	28%	36%	33%	28%	28%	20%	7%	16%	14%	17%				
27%	18%	17%	24%	28%	9%	39%	36%	23%	2%	21%	9%	29%				
12%	37%	35%	33%	20%	19%	18%	34%	25%	23%	34%	33%	13%				
1%	17%	31%	6%	9%	24%	5%		27%	68%	18%	27%	24%				
4%	1%	3%		4%	11%			3%		6%	17%	13%				
100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%				

4. Sikkerhet viktig for neste valg

I hvilken grad er sikkerhet et politisk tema som er avgjørende for deg ved valg av parti ved neste lokal- eller stortingsvalg?

	TOTAL	Gender		Age				Landsdel						Sentralitet		
		Mann	Kvinne	18-29	30-49	50-69	70+	Nord-Norge	Midt-Norge	Vestlandet	Østlandet	Sørlandet inkludert TeVe	Oslo	Stor by (+50k)	Mindre by/tettsted/bygda	Ukjent/vil ikke oppgi
BASE	1001	503	498	192	339	316	154	90	137	204	302	136	132	419	562	20
I stor grad	19%	18%	20%	14%	14%	24%	26%	21%	15%	21%	23%	17%	10%	15%	22%	15%
I noen grad	48%	49%	47%	46%	49%	49%	45%	44%	45%	47%	45%	53%	58%	49%	47%	55%
I liten grad	19%	20%	18%	21%	21%	16%	17%	16%	24%	20%	18%	15%	21%	23%	17%	3%
Ikke i det hele tatt	5%	6%	4%	7%	5%	3%	5%	5%	4%	6%	5%	7%	3%	5%	5%	8%
Usikker/vet ikke	9%	7%	12%	13%	11%	8%	7%	13%	13%	8%	10%	9%	8%	9%	10%	20%
TOTAL	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Politikk																
Arbeiderpartiet (Ap)	Høyre (H)	Fremskrittspartiet (FrP)	Sosialistisk Venstreparti (SV)	Senterpartiet (SP)	Kristelig Folkeparti (KrF)	Venstre (V)	Miljøpartiet De Grønne (MDG)	Rødt (R)	Annet, notér:	Vet ikke/Blankt	Ønsker ikke å oppgi	Ville ikke stemt/har ikke stemmerett				
147	216	91	82	31	30	33	32	79	30	154	34	40				
18%	17%	42%	18%	26%	25%	14%	7%	15%	27%	14%	12%	7%				
48%	61%	33%	64%	31%	47%	61%	49%	42%	36%	45%	37%	27%				
25%	16%	9%	12%	28%	28%	13%	40%	35%	8%	17%	11%	20%				
2%	3%	8%	2%	6%		7%	2%	2%	19%	3%	9%	25%				
8%	4%	7%	5%	10%		5%	3%	6%	10%	21%	31%	21%				
100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%				

UTSYN

– SENTER FOR UTENRIKS OG SIKKERHET

Stortorvet 3
0155 Oslo

post@prosjektutsyn.no

www.prosjektutsyn.no

UTGITT MED STØTTE FRA:

LO Stat